

Лена Тодорова, Магистърска програма – Практическа философия, 2008/2009
Фрагменти от глава 1 на „Practical ethics”, Singer, P., Cambridge University Press, 1979

За Питър Сингър

Роден на 06.07.1946 г. в Мелбърн, Австралия. Професор по биоетика в Принстънския университет и почетен професор на университета Мелбърн. Автор на работите “Демокрация и непослушание”, “Разширяващият се кръг”, “Практическа етика”, „Записки за етичния живот“, „Единен свят“ “Президентът на доброто и злото: етиката на Джордж У. Буш“ и др. Световна известност му донася книгата “Освобождение на животните” – (издадена за първи път през 1975 г.), която дава силен тласък и нова насока на съвременното Движение за права на животните.

Основната цел на Питър Сингър в първа глава на „Практическа етика” – посветена на практическите въпроси (като третирането на расови малцинства, равенство за жените, употреба на животни за храна и изследвания, аборт, евтаназия, задължението на богатите да помагат на бедните), е да защити една утилитаристка позиция, с което да покаже, че последователният утилитаризъм би се справял със спорни проблеми. Във въвеждащата глава той полага предпоставките, върху които е базирана останалата част от книгата. „Не мога да намеря достатъчно място, за да обхваща всички различни концепции в етиката, които биха могли да противоречат на това, което аз ще защита; Но тази глава поне ще помогне за създаването на ясна представа за това, което аз разбирам под етика.” Тук е съществено да се уточни, че Сингър прави уговорката за взаимнозаменяема употреба на понятията „етика” и „морал”?!

Какво етиката не е:

1. Застъпваният от традиционните моралисти определен морален код на ограничителния сексуален морал – той не е предмет на дискусия, тъй като тези решения „могат да бъдат свързани с честност, внимание към другия, предпазливост и др., но това може да бъде казано и за шофирането на автомобил (де факто то предизвиква много по-сериозни морални въпроси, както от гледна точка на околната среда така и от гледна точка на сигурността). Има по-важни етически проблеми за обсъждане”.
2. „Идеална система, която теоретически е възвишена, но не е добра в практиката” – тъй като задачата на теорията е да ръководи практиката, етическо съждение неефективно в практиката е вследствие на теоретически дефект. Идеалните конструкти от кратки и прости правила като „не лъжи”, „не кради”, „не убивай” не са в състояние адекватно да отговорят на сложността на житейския опит, тъй като в необичайни ситуации те могат да влязат в конфликт, а стриктното им следване да доведе до катастрофални последствия. „Обикновено може да е грешно да се лъже, но ако живеете в Нацистка Германия и Гестапо дойде на вашата врата да търси евреи, сигурно щеше да е правилно да отречете за еврейското семейство, което укривате на тавана си”. С този пример (и от утилитаристки позиции) Сингър показва неефективността на действията безусловно подчинени на правилата на дълга (на деонтологията разглеждаща

моралните стандарти като независими от утилитарните полза и вреда). „Тези, които мислят, че етиката е система от правила – деонтолозите – могат да спасят своята позиция намирайки по-сложни и по-специфични правила, които да не влизат взаимно в конфликт, или чрез построяването на правила в някаква йерархична структура да разрешат конфликтите между тях”. Но незасегнато от сложността, която прави простите правила трудно приложими има консеквенциалистското (телеологическо) виждане. „Консеквенциалистите не започват с морални правила, а със цели”. Такава теория, макар и не единствената е утилитаризмът, чиито основен принцип е полезността – едно действие е правилно, ако то води до увеличаването на щастието на всички засегнати от него повече, отколкото всяко друго действие и като грешно в противен случай. При него акцентът пада не върху моралната ценност на постъпката (нонконсеквенциализъм), а върху резултата от действието.

„Последствията на едно действие са различни според обстоятелствата, в което е извършено. Следователно, утилитаристът никога не може да бъде обвинен с пълно право в липса на реализъм, или в строго придържане към идеали, които биха го въвлекли в незначитане на практическия опит”.

3. „Нещо разбираемо само в религиозен контекст. Аз ще се отнасям към етиката, като нещо изцяло независимо от религията”.

„По традиция, най-важната връзка между религия и етика беше мисълта, че религията ни дава основание, за правилно действие, основанието е, че добрите ще бъдат наградени с вечно блаженство, а останалите ще горят в ада”. Религиозен мислител като Кант е отхвърлил подобно основание. Истинна моралност – казва той – се постига само тогава, когато моралният закон се изпълнява единствено заради самия него. Против твърдението, че религиозни съображения са в основата на моралното поведение е „дълга линия на мисълта, която намира източника на етиката в отношението на доброжелателство и състрадание към другите, която повечето хора притежават”. По своята природа религиозната мотивация не е в състояние да обслужи едно универсално законодателство, още повече „всекидневното наблюдение на ближните ни ясно показва, че етичското поведение не изисква вяра в рая или ада”.

4. „Четвъртото и последно твърдение, което ще отрека в тази встъпителна глава, е че етиката е релативна или субективна”.

„Нека първо да вземем често отстояваната идея, че етиката е свързана с обществото, в което се случва някой да живее. Това е вярно в определен смисъл и погрешно в друг”. Всеки индивид по необходимост е форматиран в нормативната среда на своето общество и унаследява кодовете на актуална конкретна действаща нормативна система, но рефлектирайки върху нея той може да я приеме или да застане срещу нея. „Вярванията и традициите, с които сме израснали могат да упражняват голямо влияние върху нас, но когато се замислим върху тях, можем да решим, дали да действаме според тях или против тях”. Сингър предлага разрешение в завръщането в собствената употреба на разума – интериоризиране на морално дължимото и повторното му връщане в обръщение в социалния диалог през разумна аргументация.

Твърдението, че етиката винаги е релативна в едно общество има най-неприемливи последствия – пише Сингър. Именно, според релативисткия анализ, няма база върху да се разреши конфликта, породен от противопоставянето на две гледни точки. „Когато кажа, че робството е лошо в действителност само казвам, че обществото ми не го одобрява. Когато робовладелецът от другото общество твърди, че робството е правилно, само казва, че обществото му го одобрява. Защо да се караме? Очевидно и двамата бихме могли да казваме истината”. По този начин неконформистът от общество, в което робството е одобрено, допуска истинска грешка, когато твърди, че робството е неправилно. Едва, когато успее да промени гледището на мнозинството в това общество, неговите възгледи биха се превърнали в правилни.

При субективизма етическите оценки зависят от одобрението или неодобрението на човека, който прави съждението, а не от обществото, но тук отново възниква трудността на релативизма – неспособността да се справи с етическото разногласие. „Това, което беше вярно за релативиста от разногласието между хора от различни общества, е като това, което за субективиста е вярно от несъгласието между двама души”.

Незадоволителни са и други субективистки теории – некогнитивизъм (етическите изказвания не установяват факти и следователно не могат да бъдат истинни или неистинни) в незначителното на значимостта на ролята на разума и аргумента в етиката. Тук Сингър отново призовава етиката да се върне в полето на рационалната аргументация през симпатиите му към утилитаризма и неговите телеологически основания. „За да поставим практическата етика на солидна основа, това, което трябва да покажем, е, че етическото разсъждение е възможно. Така, че ще се опитам да кажа нещо за това, как може да се разсъждава в етиката”.

Какво е етиката: една гледна точка:

П. Сингър отстоява твърдо важната роля, която играе разума в моралните решения. Ако те са разумни (рационални), то е важно да се постави въпросът какво именно ги прави такива и с какво се отличават от всички останали разумни решения. „Какво е това да се прави морално съждение, или да се дискутира по етически въпрос, или да се живее според етически норми? По какво се различават моралните съждения от други практически съждения?” Ключът, по думите на Сингър, към отговора на търсения въпрос е в идеята, че да се живее според етическите норми е свързана с това да се оправдава начинът, по който човек постъпва, т.е. да се защити или да се направи опит за обосновка без оглед на адекватността на аргументацията. „Тези, които имат необичайни етически вярвания все пак живеят според етически норми, ако вярват, поради каквато и да била причина, че е правилно да се прави това, което правят. Когато, от друга страна, хората не могат да приведат никакво оправдание за това което правят, може да отхвърлим твърдението им, че живеят според етически норми, дори и ако това което правят е в съответствие с общоприетите морални принципи”.

Усещайки, че оправдание през разумност (еманципирано от външни нормативни положения) застрашава възгледът му да бъде разбран като релативистки – субективистки, Сингър отбелязва, че това оправдание не може и не бива да изхожда единствено от личния интерес – „оправданието трябва да бъде от определен вид. Например, оправдание само от гледна точка на собствен интерес, не би вършило работа. Действията в името на собствения интерес трябва да се представят като съвместими с

по-обща етически принципи, ако искаме да бъдат етически защитими, защото понятието за етика, носи в себе си идеята за нещо по-голямо от индивида.”

Идеята, че етическото поведение е приемливо от гледна точка на универсалност, откриваме у редица философи и течения от древността до днес. Това е сърцевината на златното Мойсеево правило „не прави на другите това, което не желаш за себе си”; на Християнската заповед „обичай ближния си като себе си”; стоическото разбиране, че етиката произлиза от всеобщ природен закон; Кантова теория модифицираната и развита от Р. Хар за „универсализирането като логическо свойство” на моралните съждения; въображаемия „безпристрастен зрител”, на който се позовават Хъчисън, Хюм и А. Смит; утилитаристите от Дж. Бентам до Дж. К. Смарт, Дж. Ролс дори континентални философи като Жан-Пол Сартър и Ю. Хабермас се съгласяват, че етиката е по някакъв начин универсална. „Етиката изисква от нас да отидем отвъд „аз” и „ти” до универсално съждение, становището на безпристрастния наблюдател, или както искаме да го наречем.”

Целта на Сингър не е да изведе етическа теория от универсалната страна на етиката. Това, което той опитва да защити е, че „универсалната страна на етиката предоставя убедителен, макар и не заключителен аргумент за приемането на широко утилитаристка позиция.” Под универсална гледна точка Сингър разбира не универсална приложимост на определено етическо съждение, а това етическото съждение да бъде съотнесено спрямо другото (другия). В един пред-етически стадий на мислене в условия пълен етически вакуум (без знание за етични съображения) в ситуация на избор между две алтернативни действия от значение ще бъде само как тези действия биха засегнали моите личните интереси. Но, започвайки да мисля етически, „признавам, че не може да смятам моите собствени интереси просто, защото са мои за по-важни от тези на другите”. Това налага да бъдат взети под внимание и подложени на преценка не само собствените, но и интересите на всички засегнати. „Така, че трябва да избира действията, които имат най-добри последствия, средно за всички афектирани” – форма на утилитаризъм. „Склонен съм към поддържане на утилитаристка позиция, но няма да приемам утилитаризма като единствената етическа позиция, която да си струва да се има предвид” – пише Сингър, съществуват и други етически идеали – индивидуални права, неприкосновеност на живота, справедливост и други, които са универсални в необходимия смисъл (и несъвместими с някои форми на утилитаризма). Това, което той иска да покаже е, че „утилитаристката позиция е минимална, тя е първоначална основа, която достигаме, когато вземането на решения в собствен интерес бива универсализирано. Ние не можем, ако мислим етически, да откажем да направим тази стъпка”.